

Gyermekeinkről van szó? Vagy a Nemzeti Alaptanterv félremagyarázásáról?

E kérdések *Hintalan László* A gyermekeinkről van szó dolgozatának elolvasása után fogalmazódtak meg bennünk*. A szerző ugyanis 5 ezer példányban terjesztett kiadványában – állítólag gyermekeink védelmében – a Nemzeti Alaptantervet félremagyarázza, arról képtelenségeket állít. Nem kevesebbet, mint hogy

1. a NAT az anyanyelv és irodalom 20–37%-os csökkentését tartalmazza az elemi szinten;
2. a humán területet elhanyagolja;
3. a tanítási idő 100 százalékára készült, és ezért a többség számára nem teszi lehetővé a helyi követelmények kialakítását;
4. a második fogalmazványról lefolytatott "közvéleménykutatást" csak akkor lehetett volna a további munkák során használni, ha abban az iskoláknak több mint 50 százaléka vett volna részt. Vegyük sorra a "vádpointokat!"

Csökkenti-e a NAT az anyanyelvre és irodalomra fordítható tanítási időt?

Aki ismeri a NAT harmadik fogalmazványát, tudja, hogy a kérdés így fel sem vehető, hiszen a NAT jelenlegi változata sem az egyes tantárgyakra fordítható óraszámokat, sem a műveltségi területek közötti arányokat nem tartalmazza. Ezért nem a NAT, hanem minden *iskola maga határozza* meg, mennyi időt fordít az anyanyelv és irodalom, vagy bármely más tantárgy tanítására. Az időbeosztásra vonatkozóan a NAT szövegében csupán a következők olvashatók:

"A rendelkezésre álló tanítási időt – figyelembe véve a helyi tantervek követelményeit és sajátos időigényeit – a műveltségi területek között olyan arányban célszerű felosztani, hogy az

(a) kezdetben ne térjen el gyökeresen az iskola jelenlegi tantárgyaitól és óratervétől, s így ne idézzen elő egzisztenciális nehézségeket;

(b) fokozatosan igazodjon a Nemzeti Alaptantervben megszabott követelményekhez;

(c) az alapvető készségek fejlesztése kapjon a jelenleginél nagyobb hangsúlyt;

(d) szolgálja az általános műveltség kiegyensúlyozott fejlesztését, az iskola humanizálását."

A NAT tehát nem ír elő óraszámokat, de annyit mindenesetre javasol, hogy az iskolák az alapvető készségek – s így természetesen elsősorban az anyanyelv –, valamint a humán szféra fejlesztésére nagyobb hangsúlyt helyezzenek. Magyarán: *nem az anyanyelvre és irodalomra fordítható idő csökkentését, hanem növelését szorgalmazza.*

Tudja ezt *Hintalan László* is, hiszen sűrűn hivatkozik a harmadik változatra, idéz belőle. (Többek között a fent közölt részből is. De annak csupán (a) és (b) javaslatát, míg a következő kettőt elhallgatja.)

Annak érdekében, hogy az anyanyelvtanítás csökkentéséről szóló "elméletét" igazolhassa, nem a jelenlegi harmadik, hanem a korábban vitára bocsátott második fogalmazvánnyal operál. Lássuk, hogyan, milyen eszközökkel!

Az 1991. áprilisában megjelent "*Vitaanyag*"-ban a szerkesztők javaslatot tettek közzé a műveltségi területek hozzávetőleges arányaira. Ebben az akkor még közös műveltségi területként kezelt Anyanyelvi és vizuális kommunikáció az elemi szinten (az összes műveltségi területek közötti legmagasabb aránnyal) 25 százalékkal szerepelt. Ezt a 25 százalékot *Hintalan László teljesen önkényesen* és képtelen módon két részre osztja: 15 százalékot "szán" az anyanyelvre és 10 százalékot a vizuális kommunikációra. Milyen jogon és alapon? Ki tudja? Talán csak nem

* A NAT Tantervi Bizottságának válaszlevelét annak ellenére közzétesszük, hogy a NAT 2. variációja felett eljárt az idő, s lapzártakor az MKM már a NAT 4. változatának kidolgozásán munkálkodik. Véljük, vitakultúránk hasznára válik. (A szerkesztő)

azért, hogy "bebizonyítsa:" a NAT az anyanyelv "csökkentését" tartalmazza. Erre ugyanis egyetlen "bizonyíték" van. Az általa kreált 15 százalék. Ezt hasonlítgatja össze a korábbi magyar tantervekkel és néhány külföldi ország tantervével. Végső megállapítása: a NAT szerkesztői azért akarnak "20-37%-os anyanyelvcsökkentést" végrehajtani, hogy az új magyar tanterv "fedésbe kerüljön" az NSZK (?) és Anglia rendszerével. (Kiadvány 47. old.) Ugyanis csak ennek a két országnak a tantervében van az anyanyelvnek olyan alacsony és a matematikának olyan magas aránya, mint a NAT által (valójában a Hintalan László által) javasolt felosztásban. A NAT szerkesztői tehát nemzetietlenek, hiszen az NSZK-t és Angliát kívánják utánozni. A szerzőt inszinuálási lendülete annyira elragadja, hogy észre sem veszi: NSZK tantervről nem beszélhetünk, hiszen minden német államnak külön, egymástól eltérő tanterve van. Angliai tantervről pedig még kevésbé, hiszen 1988 előtt Angliában egyáltalán nem létezett központi tanterv, 1988-tól pedig az akkor hozott oktatási törvény 4.§-nak (3) bekezdése külön is leszögezi, hogy a tananyag- és az órabeosztás az iskolák kizárólagos joga.

A szerző tehát két nem létező adattal vet össze egy harmadik nem létezőt (t.i., hogy a NAT az elemi szinten az anyanyelv tanítására 15 százalékot javasol), és ebből vonja le durva megállapításait a NAT "nemzetietlenségéről". Térjünk azonban vissza a Hintalan László által alkotott 15 százalékhoz!

Abból kell kiindulni, amiről Hintalan László mélyen hallgat, hogy a második fogalmazvány vitájának eredményeként az Anyanyelv és vizuális kommunikáció helyett a NAT jelenlegi, harmadik, változatában – a műveltségi területek közül elsőként és önállóan – az Anyanyelv áll. A "vizuális kommunikációnak" 10 százalékot adni (ahogyan azt Hintalan László tette) azonban akkor is képtelenség volt, amikor (a második fogalmazványban) az anyanyelvvel egy műveltségi területen szerepelt. Az iskolák ugyanis időbeosztásukat egyelőre csak a jelenlegi óratervekből kiindulva tervezhetik meg. (Mint láttuk, a NAT is ezt javasolja nekik.) Ebben viszont az 1-6. osztályban (a NAT "elemi szintjén") a Rajz, amihez a vizuális kommunikáció leginkább tartozik, összesen 6 százalékkal szerepel. Ugyanakkor a Rajz tantárgynak a "vizuális kommunikáció" csak egy része, hozzátartozik még a NAT Művészetek műveltségi területéből a Képzőművészet és tárgykultúra tömb. Mindebből az következik, hogy ha Hintalan László két részre akarta bontani a második fogalmazványban javasolt 25 százalékot, legfeljebb a 23% anyanyelv és 3% vizuális kommunikáció lett volna az elfogadható arány. Ha ehhez hozzávesszük a Művészetek műveltségi területről az általa (különben szintén teljesen önkényesen) megjelölt 4 százalék irodalom és 3 százalék Film tömböt, amit nyilván általában az irodalom tantárgy keretében fognak tanítani, s tudjuk, hogy legalább is az 1-4. osztályokban a jelenlegi gyakorlatnak megfelelően az Ember és társadalom témák nem kis része is olvasókönyvbe kerül, az anyanyelv és irodalom jelenlegi – 30 százalékos – arányán máris túlhaladtunk.

Mindez azonban egymagában játék a számokkal. Azt, hogy az anyanyelvi órákra egy iskola milyen keretekben és mennyi időt biztosítson, a helyi körülmények ismeretében legjobban maga az iskola tudja meghatározni. Többek között ezért tekintettek el a NAT szerkesztői a harmadik fogalmazványban még a javasolt arányok közlésétől is.

Térjünk rá azonban a második "vádpontra!"

Elhanyagolja-e a NAT a humán területeket?

Hintalan László szerint igen. Erre azonban az anyanyelvre vonatkozó eddig bemutatott hamisításán kívül "bizonyítékokat" nem szolgáltat. Sőt ellenkezőleg! Nehezményezi, hogy (az írásbeli vélemények, nevelőtestületi és más szakmai viták és a tudományos szakértőkkel folytatott konzultációk eredményeként) a történelem tananyagba néhány új téma is bekerült. Ha viszont bárki előveszi az előző (1978-as) tantervet (Hintalan László, ki tudja miért, állandóan 1985-ös tantervről – megint valami nem létezőről – beszél), könnyen megállapíthatja, hogy a NAT új műveltségi területei és tömbjei elsősorban a humán területet erősítik. Korábban külön egységként nem szerepelt az anyanyelv, a vizuális és a tömegkommunikáció, az ember és a társadalom (ezen belül az emberismeret, az erkölcsismeret, a vallásismeret, a társadalmi ismeretek), a képzőművészet és tárgykultúra, a mozgás és tánc, a film, a környezetkultúra, az életvitel, család, háztartás. Ezek mind új "humán területek". S ha ezek után azt olvassuk Hintalan László dolgozatának hátlapján, hogy a NAT "a humán területeket az egész nevelési-oktatási folyamatban elhanyagolja", eláll a lélegzetünk. Hogyan lehet a tényeket ennyire semmibe venni? Dolgozatának elején (9. old.) a szerző felsorol egy 28 tételből álló listát a NAT-ban felajánlott tevékenységi körökről, ismerettartalmakról. Ebből 5 kivételével valamennyi közvetlenül a humán szférához tartozik. Hol van itt az "elhanyagolás"? Dolgozatának elején vagy végén higgyünk a szerzőnek? Talán a legjobb, ha elővesszük a tantervet és a tényekre támaszkodunk, nem hagyatkozunk Hintalan László szavakkal, idézetekkel, ábrákkal és számokkal való bűvészkedésére.

Lehetővé teszi-e a NAT a helyi követelmények kialakítását?

Hintalan László úgy véli, hogy "a többség számára a szabadság a NAT követelmények variálására szorítkozhat csupán" (Kiadvány hátoldal). A "követelmények variálása" ebben az esetben "csupán" azt jelenti, hogy az iskola maga határozhatja meg, milyen tantárgyakat tanít, milyen tematikával, melyik évfolyamon, milyen óraszámokban, melyik tankönyvből, milyen taneszközöket használva. Hogyan lehet azonban ilyen helyi tantervet készíteni? Csakis az iskola sajátos nevelési elvei, pedagógiai koncepciója, azaz a *helyi követelmények* alapján. A NAT tehát nem akadályozza, hanem nélkülözhetetlenné teszi a helyi követelmények kialakítását, és érvényre juttatását. Az, hogy egy-egy iskolában mennyi idő jut az iskola által kialakított helyi tananyagra a NAT-ban megszabott témákon belül és mellett, szintén az iskola helyi körülményeitől és követelményeitől függ. Ahol például a helyi követelményeknek megfelelően nagy szerepet szánunk a helytörténetnek, a megfelelő történelmi témákon belül vagy akár azok mellett, – külön stúdiumként és óraszámokban – is taníthatják. A helyi program, (annak ellenére, hogy helyi program) mindkét esetben az Ember és társadalom műveltségi területhez tartozik. S ez így van más esetekben is. Jószérivel minden helyi program besorolható a NAT tíz nagy műveltségi területének valamelyikébe.

Ezért gondolták és gondolják a NAT szerkesztői, hogy "szabad sáv" elkülönítésére nincs szükség. Az időkereteket az iskoláknak a helyi követelményeket, anyagokat is figyelembe véve kell elosztaniuk. Van, ahol több, van ahol kevesebb idő jut a helyi anyagokra – a helyi követelményeknek és követelményeknek megfelelően. Ennek mértékét pontosan megszabni csak az iskolában lehet. Amikor a második fogalmazványhoz készült kérdőívben mégis feltettük a kérdést "Szükségesnek tartják-e, hogy az iskola által szabadon felhasználható időkeret is legyen az óraszámfelosztásban?" – azért tettük, mert joggal merült fel, hogy a műveltségi területek közötti (az abban a változatban még javasolt) arányok, ilyen módon is rugalmasabbá tehetők. Minthogy azonban a jelenlegi változat – hosszas viták eredményeként – a területek közötti javasolt arányokat nem tartalmazza, a szabad időkeret megszabása értelmetlenné vált. Ugyanis a teljes tanítási idő "szabad időkeret" lett.

Ezen a ponton azonban egy valóságos kétségbe ütközünk. Az egyetlen igazi problémába, amit Hintalan László dolgozata felvet. Ha az időelosztás teljes mértékben az iskolák jogkörébe kerül, miként lehet elérni, hogy a NAT műveltségi területei közül egy se szoruljon olyan szűk keretek közé, ami már a nemzeti alapműveltség megszerzését veszélyezteti. Így merül fel a minimális óraszámok meghatározása. Ennek előnyeiről és veszélyeiről érdemes lenne eszmét cserélni. Ami a veszélyeket illeti, maradjunk Hintalan László javaslatánál! Szerinte egyrészt a NAT-nak a tanítási idő 50 százalékát célszerű csak felosztania, a többit "szabad sávként" az iskolára bízni. Másrészt: az anyanyelv és irodalom tanítására a korábbi tantervnek megfelelően a tanítási idő 30 százalékát kell fordítania. Az előző tantervek azonban nem a tanítási idő 50 százalékával gazdálkodtak. Ezért, ha megfogadjuk Hintalan László tanácsát, éppen annál a 15 százaléknál tartunk, ami ellen ő korábban olyan hevesen tiltakozott. S ha valóban 15 százalék lenne az anyanyelvtanítási minimum, mások is joggal emelnének szót ellene. Az ilyen és ehhez hasonló vitatémák vezetnek el ahhoz a kérdéshez: hogyan készülhetett volna és hogyan készült a NAT első három fogalmazványa.

Hogyan készülhetett volna és hogyan készült a NAT?

Ha egy országban a tanterv kedvező körülmények között készül: az országgyűlés vagy a kormány határoz arról, hogy új tantervre van szükség, a kultuszminisztérium kinevezi a tantervi főbizottságot és albizottságokat, azok széles körű konzultációk után elkészítik tervezeteiket, a tervezeteket szakmai vitákra bocsátják, ennek alapján korrigálják, végül jóváhagyják. A NAT is készülhetett volna így, hiszen a munkálatok java része a politikai rendszerváltást követően zajlott. De nem így készült! A minisztérium hol támogatta a munkálatokat, hol ellenük nyilatkozott. A minisztériumi főtisztviselők közül egyesek mellette, mások ellene szóltak. Ezért az a több tucat szakember, aki a munkát mégis felvállalta, állandó bizonytalanságban élt: van-e egyáltalán értelme a munkájuknak. Ennek ellenére a szakértői kezdeményezésre (és nem minisztériumi megbízásra) létrejött bizottságok becsülettel dolgoztak. 1990 tavaszára elkészítették a NAT első fogalmazványát, amelyet Székesfehérvárott több mint másfélezren vitattak meg 54 szekcióban. Az összes írásos és hanganyag elemzése után készült el a fehérvári vita tapasztalatai alapján gyökeresen átalakított második változat. Erről több megyei pedagógiai intézet és szakmai szervezet, valamint számos nevelőtestület rendezett vitát; a minden iskolának megküldött tantervtervezetekhez mellékelte átfogó kérdőíveket az iskolák kb. egyharmada töltötte ki, a 290 helyre eljutott részletes kérdőívet 122 iskola. Emellett a tanárképző intézményektől, tudományos

és tanári egyesületektől, pártoktól, iskoláktól többszáz írásos vélemény is érkezett. Ezek alapján született meg 1992 novemberére a harmadik fogalmazvány, amelyet a Művelődési és Közoktatási Minisztérium szintén kinyomtatott, és véleményezésre megküldött minden iskolának. 1992 március elején Székesfehérvárott sor került a harmadik fogalmazvány országos vitájára is mintegy 500 résztvevővel. Itt jelent meg Hintalan László a *második fogalmazványt* és az azt követő "közvéleménykutatást" támadó dolgozatával. Annak ellenére, hogy – bátran állíthatjuk – ennyire nehéz körülmények között és ugyanakkor a pedagógustársadalom ilyen széles körű részvételével Magyarországon még tantervi tervezet nem jött létre, Hintalan László úgy véli, mivel a "közvéleménykutatás" kérdőívére csak az iskolák 33 és nem legalább 51 százaléka válaszolt, fel kellett volna függeszteni a munkát, megtudni, miért nem felelt a pedagógusok kétharmada, és azután új felmérést készíteni. Ahogyan a vizsgálat eredményének feldolgozása után is leírtuk: a közvéleménykutatás kezdeményezői és szervezői magasabb részvételi arányra számítottak. Talán 50 százalékra is. Pedig egy ilyenfajta, úgynevezett "önkitöltős" kutatásban (ahol tehát a kérdőíveket nem kérdezőbiztosok töltik ki), a szakemberek egybehangzó véleménye szerint már a 25-30 százalékos visszaküldési arány is jó eredménynek számít. Különleges okokat tehát nem kell keresni. Az írásos válaszok egy részéből különben közvetlenül is következtetni tudtunk a nem válaszolás fő okaira. Legtöbbször az időhiányra, az iskolák más évvégi elfoglaltságaira hivatkoztak, de előfordult az ellentmondásos minisztériumi megnyilvánulásokra történő utalás is. Azt, hogy a kérdőív kitölthetetlen, először Hintalan Lászlótól hallottuk.

A második fogalmazványhoz fűzött írásbeli és szóbeli megjegyzések, s nem utolsósorban az 1190 kitöltött átfogó és 122 részletes kérdőív elég támpontot nyújtottak a további munkához. A harmadik fogalmazvány idején székesfehérvári vitája – szemben az első fehérvári találkozással – megmutatta, hogy a többség lényegében egyetért a NAT harmadik fogalmazványával. (Akik ezt tagadták, azokat "kizajongták", "kitapsolták".) De az is kiderült, hogy néhány műveltségi terület anyagát ebben a változatban is sokan túlméretezettnek tartják. A Tantervi Bizottság ezekkel a véleményekkel egyetért. Úgy véli, hogy a tanterv végső szövegének használna a további csiszolás, csökkentés. Ez megkönnyítené a helyi elképzelések érvényesítését. Azt, amiért – ha nem is korrekt eszközökkel – Hintalan László joggal kardoskodik.

Végül: hadd idézzük Hintalan László levelét, melyet a NAT szerkesztőinek postázott tisztelet-példányhoz mellékel:

"Tisztelt ...!

Mellékelve küldöm a végleges nyomdai változatot. Remélem, hogy nem félreértések övezik majd a benne leírtakat, hanem az adatok szintjén folyhat a beszélgetés a közös cél, az egységes és sokszínű oktatási rendszer megvalósításáért.

1992. III. 12-én, Gergely napján

Hintalan László"

Mi is ebben a reményben írtuk válaszunkat.

Budapest, 1992. április 7.

NAT TANTERVI BIZOTTSÁG

Újjáalakult a Magyar Természettudományi Társulat

1990. április 17-én újjáalakult a Magyar Természettudományi Társulat. Ez a Társulat mind szellemében, mind törekvéseiben az eredeti Társulatnak kíván jogutódja lenni. Az 1841-ben alapított Magyar Természettudományi Társulat világviszonylatban is igen korán felismerte a természettudományi közműveltség fejlesztésének, a közérthető tudományos ismeretterjesztésnek és a fiatal néprétegek, tehetségek képzésének, formálásának jelentőségét. Csupán tájékoztatásul említenénk meg néhány nagy személyiséget, akik jelentős részt vállaltak a Társulat felvirágoztatásában. Bugát Pál az alapító, István főherceg József nádor fia, Szcitovszky János hercegprímás, Stoczek József, Than Károly, Szily Kálmán, Hermann Ottó, Semsey Andor, Bárány Eötvös Loránd, Hőgyes Endre, Entz Géza, Wartha Vince, Szent-Györgyi Albert, úgy is mint tagok, tisztségviselők és mecénások.

Bár ez az ősi Társulat – és ugyancsak régi hagyományú lapja a Természettudományi Közöny